

Жамоатчилик назорати ва давлат органлари фаолиятининг очиклиги. Ижтимоий шериклик. Ижтимоий ҳимоя

1.Жамоатчилик назоратининг моҳияти.

Жамоатчилик назорати тизими

2. Жамоатчилик назоратининг субъектлари. Жамоатчилик
назоратининг шакллари

3. Ижтимоий шерикликнинг тарихи ва тадрижи

4. Ижтимоий шерикликнинг назарий асослари

Жамоатчилик назорати — жамоат бирлашмалари томонидан давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолиятининг амалдаги қонунларга мослигини аниқлаш ва баҳолаш бўйича юритадиган фаолият.

Жамоатчилик назоратининг ***мақсадлари*** қуйидагилардан иборат:

- фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларига риоя этилишини таъминлаш;

- давлат органлари ва уларнинг мансабдор шахслари фаолиятида қонунийликни таъминлаш;
- жамият манфаатларини ҳимоя қилиш.

Жамоатчилик назоратининг вазифалари қуйидагилардан иборат:

- давлат органлари ва жамиятнинг ўзаро тийиб туриш ва манфаатлар мувозанати тизimini таъминлаш;
- давлат органлари ва уларнинг мансабдор шахслари томонидан қонунларга, фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларига риоя этилиши ва уларнинг таъминланиши аҳволи тўғрисида фуқароларни хабардор қилиш;
- давлат органлари ва уларнинг мансабдор шахслари томонидан қонунга риоя қилмаслик ҳолатларини аниқлаш ва кенг жамоатчиликни хабардор қилиш, уларни жамоатчилик ёрдамида бартараф этиш, жамиятда ижтимоий адолат принципини қўллаб-қувватлаш ва рағбатлантириш;
- фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини таъминлаш соҳасида фуқаролик жамияти институтлари ва давлат органларининг ҳамкорлиги

Жамоатчилик назорати қуйидаги ўзига хос хусусиятларга эга:

- у жамият ва унинг алоҳида институтларини бошқариш, жамиятнинг барча аъзолари эҳтиёжлари ва манфаатларини уйғунлаштириш шакли сифатида намоён бўлади;
- мамлакатдаги турли ижтимоий гуруҳларнинг манфаатларини уйғунлаштиришда ва бу манфаатлар ўртасида низолар келиб чиқишининг олдини олишда муҳим восита ҳисобланади.
- жамиятдаги тезкор ҳал қилиниши лозим бўлган вазифаларни бажаришда жамиятнинг куч-ғайратини бирлаштириш ва мувофиқлаштириш вазифасини бажаради.
- жамиятда мавжуд бўлган ижтимоий меъёрларнинг бажарилишини кафолатлайдиган восита ҳисобланади.

Жамоатчилик назорати шакллари хилма хил бўлиб уларнинг асосийлари қуйидагилар:

- жамоатчилик экспертизаси;
- - жамоатчилик мониторинги;
- - жамоатчилик тинглови;
- - жамоатчилик суриштируви;
- - жамоатчилик муҳокамаси;
- - жамоатчилик кузатуви.

Жамоатчилик тинглови қуйидаги мақсадларни кўзлаб ўтказилади:

- ижтимоий аҳамиятга молик бўлган муаммоларни аниқлаш ва муҳокама қилиш;
- мазкур муаммони ҳал қилишдан манфаатдор бўлган томонларни аниқлаш;
- манфаатдор томонларнинг мазкур муаммо бўйича мавқеини қайд қилиш ва барча томонлар учун мақбул бўладиган қарор вариантини ишлаб чиқиш.

Экспертиза, жумладан, жамоатчилик экспертизаси тўрт функцияни бажаради:

1. **Диагностик функция.** Мазкур функция ўрганилаётган объектнинг ҳолатини аниқлашни ифодалайди.
2. **Ахборот-назорат функцияси.** Мазкур функция объект ва унинг атрофидаги муҳит ҳақидаги ахборотни ўрганиш, унинг тўғрилиги ва ишончилигини аниқлаш. Агар ахборотда ноаниқлик ва нотўғри маълумотлар бўлса, уларга тегишли тузатишлар киритишни билдиради.
3. **Прогностик функция.** Мазкур функция ўрганилаётган объектнинг яқин, ўрта ва узоқ истиқболда қандай ҳолатга ўтиш эҳтимолини аниқлашни билдиради.
4. **Лойиҳалаш функцияси.** Мазкур функция ўрганилаётган объектни экспертиза қилиш натижаларини ижтимоий лойиҳалаш ва қарорлар қабул қилишда қўллашни назарда тутади.

Ижтимоий шерикликнинг XX асргача жамиятда мавжуд бўлган шерикликдан асосий фарқи шундаки, авваллари шериклик алоҳида шахслар, нари борса, кичик гуруҳлар ўртасидаги шерикликдан иборат эди. Масалан, бир жамоада меҳнат қилаётганлар, бир касб эгалари, кўни-кўшнилар, қариндош-уруғлар, таниш-билишлар бирор юмушни бажаришда бир-бирлари билан шериклик қилар эди. Шерикликнинг бу кўриниши ҳозир ҳам давом этиб келмоқда. Ижтимоий шериклик шерикликнинг ривожланишидаги янги юксак босқични ифодалайди. Ижтимоий шериклик алоҳида шахслар ёки кичик гуруҳлар эмас, катта ижтимоий гуруҳлар ўртасидаги шерикликни билдиради

Жамиятнинг манфаатлари бир-бирига зид бўлган катта ижтимоий гуруҳлар: қуллар ва қулдорлар синфига бўлиниши манфаатлар зидлигини кескинлаштириб юборди. Манфаатлар ўртасидаги зиддиятнинг кескинлашуви манфаатлари поймол этилаётган синф-қулларнинг стихияли чиқишлари исён ва қўзолонларга олиб келди. Бундай исёнларни бостириш учун қулдорлар миршаблар ва армия сингари тузилмаларни ташкил қилди. Қулдорлар мафкураси қулдорларнинг олий табақа эканини асослашга, одамлар ўртасидаги мулкӣ ва ҳуқуқӣ тенгсизликни илоҳӣй кучлар иродаси билан ифодалашга ҳаракат қилар эди.

Одамлар ўртасида ижтимоий шартнома тузиш зарурлиги ғояси Томас Гоббснинг асарларида баён қилинди. Мазкур шартнома жамиятнинг ўзини ўзи ҳимоя қилиши ҳамда хусусий мулкнинг абадий бўлишига хизмат қилади. Унинг – «Левиафан», «Фуқаролар ҳақидаги таълимотнинг фалсафий элементлари» асарларида ижтимоий шартномага эришиш зарурлиги асослаб берилган. Бундай шартнома умумий келишув ҳамда хусусий мулкнинг хавфсизлигини таъминлашга хизмат қилади. Янги даврга келиб маърифатпарвар файласуф Жан-Жак Руссонинг ижтимоий шартнома тўғрисидаги ғоялари кенг тарқалди. Унинг асарларида ижтимоий шартнома одамлар ўртасида йўқотилган ижтимоий муносабатларнинг уйғунлигини, ўзаро келишув ва тинчликка интилишни қайта тиклайди

Ёлланма ишчи ва иш берувчи капиталист ўртасидаги ўзаро муносабатлар Адам Смит асарларида илк бор таҳлил қилинди. Хўжалик юритишнинг асосий мақсади фойда олиш эканини эътироф этар экан, у эркин рақобат, хусусий мулк ҳумронлиги, савдо-сотик эркинлиги, давлатнинг иқтисодиётга аралашмаслиги иқтисодий ҳаётнинг – табиий тартиби деган хулосага келди. Унинг фикрига кўра, ёлланма ишчилар ва капиталистлар ўртасидаги ўзаро кураш жамиятнинг ривожланиб бориши манбаи, рақобат эса инсоният учун фаровонлик келтирувчи ҳодисадир

Немис файласуфлари Лейбниц ва Иммануил Кант фикрига кўра одамлар ўртасидаги мурося ва тинчлик ижтимоий-иқтисодий ҳаётда шартнома ва компромиссга эришиш асосида таъминланиши лозим. Товар ишлаб чиқарувчилар ўртасидаги ўзаро маҳсулот алмашиш ғояси ҳамда турли ижтимоий кучлар ўртасидаги кураш муаммоларини Пьер Жозеф Прудон томонидан тадқиқ қилинди

Ижтимоий ҳаракат назарияси америкалик социолог Парсонс томонидан тадқиқ этилди. У субъектларнинг ўзаро таъсири механизмларини тадқиқ қилди. Бунда у кўпчилик томонидан эътироф этилган меъёрлар, ҳуқ-атвор андозалари фаолиятнинг ички мотивларига айланиши жараёнига алоҳида аҳамият берди. Мувозанат, консенсус, ижтимоий тизимнинг меъёрий ҳолатидаги энг муҳим белгилар эканига эътибор қаратар экан Т.Парсонс ана шу ҳолатни назорат қилиш ва тартибга солиш жараёнларига катта эътибор берди. Унинг фикрича, айнан ана шу жарёнлар жамиятни кўнгилсиз низолардан ҳимоя қилади. Унинг тадқиқотларида консенсус муаммоси ўзаро келишилган ҳаракат йўлларини излаш билан бевосита боғлиқ тарзда тадқиқ этилади. Бундай ўзаро таъсир шерикларнинг ўзаро экспектацияларига, яъни бир-бирларидан кутаётган ҳаракатлар ва натижаларга асосланади.

Ижтимоий шерикликнинг қуйидаги муҳим элементларини кўрсатиш мумкин: ижтимоий муаммо; шерикларнинг манфаатлари ва шерикликнинг ҳуқуқий асосланиши; ўзаро таъсир ва ўзаро назоратнинг қоидалари ишлаб чиқилгани; ижтимоий шериклик жараёнларини ёритадиган ахборот майдони мавжудлиги; томонларнинг ўзаро жипслашиши учун лойиҳаларнинг мавжудлиги; ижтимоий шериклик жараёнининг барқарорлиги ва доимийлиги; ижтимоий муаммоларни ечишнинг инновацион усуллари излаш ва топиш; ижтимоий муаммонинг барча томонлар учун муҳимлиги; шерикларнинг манфаатларини аниқлаш ва ҳисобга олиш; фаолият мақсади ва вазифаларини биргаликда белгилаш; ҳамкорлик жараёнида амал қилиши зарур бўлган аниқ қоидаларни ишлаб чиқиш; ҳамкорлик алоҳида-алоҳида ҳаракат қилишга нисбатан бир неча баробар самарали бўлиши мумкинлигини барча томонлар тўла англаб етиши.

Ижтимоий шерикчилик – давлат органларининг ННТ ва фуқаролик жамияти институтлари билан мамлакатни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш дастурларини, шу жумладан тармоқ, ҳудудий дастурларни, шунингдек, норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни ҳамда фуқароларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларига дахлдор бўлган қонунларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш борасидаги ҳамкорликдир.

Субъектлари – давлат органлари, нодавлат нотижорат ташкилотлар (фондлар, жамғармалар, уюшмалар, бирлашмалар) ҳамда фуқаролик жамияти институтлари (сиёсий партиялар).

Ижтимоий ҳимоя моделлари

Скандинавча модел (Финляндия, Норвегия, Швеция)	Бисмарк модели (Германия, Франция, Италия, Бельгия)	Бевеиж модели (Англия, Ирландия)
Асосий қоидаси		
Мамлакатда яшовчи барча фуқаролар ижтимоий таъминот ҳуқуқига эга.	Жамият аъзоларига ижтимоий таъминот учун зарур воситаларни ишлаб топишга имконият бериш	Фавқулотда ҳолатларда (касаллик, туғиш, ўлим ва ҳ.к.) ижтимоий суғуртали нафақа ва пул ёрдами билан қамраб олиниши зарур.
Бош сиёсий мақсади		
Тўла – тўқис бандликка эришиш (маъсул давлат)	Даромадларни ҳимоялаш	Минимал даражада даромадларни ҳимоялаш

Иқтисодий ҳаётга ижтимоий талқин этишга биринчи бор Ф. Тейлор эътибор берди. У ишчиларнинг меҳнатга бўлган қизиқишини ўрганди ва 1894 йили меҳнатга ҳақ тўлаш тизимига асосланган назарияни ишлаб чиқариш жараёнига тадбиқ этди. Бу ғоя асосида «иқтисодий одам» концепцияси ва унинг хусусиятлари пайдо бўлди.

Бу ғоянинг асоси:

Энг қисқа вақтда ишчи қанча кўп ҳажмда иш бажарса, унга шунча ҳақ тўлаш;
Ишнинг ҳажмини эмас, балки самарадорлиги ва яхшилигини рағбатлантириш;

Ишчиларга кам иш ҳаққи бериш ва кўп бериш баравар зарарлидир;

Ишловчида юксак ҳақ олувчи бўлишга интилиш ҳиссини уйғотиш, юксакликка
интилиб яшаш.

Тейлор концепцияси Америка саноатида Форд томонидан ишлаб чиқаришга тадбиқ
этилди, конвейер ишлаб чиқариши шароитида меҳнатнинг самарадорлиги
рағбатлантирилди.

«Ўзбек модели» да ижтимоий соҳадаги муаммолар

№	Ижтимоий муоммолар	Уларни бартараф этиш йўллари
1.	Социал табақалашув ва қутбланиш	Фуқаролар томонидан ўзлари ва оила аъзоларини социал хизматлар билан таъминлаш мақсадида ишлаб чиқариш имкониятларини ошириш
2.	Камбағалчилик	Хусусий тадбиркорликни ривожлантириш орқали янги имкониятларни вужудга келтириш
3.	Ишсизлик	Ишлаб чиқаришда социал эҳтиёжларни қондиришга мўлжалланган хизмат ва маҳсулотлар улушининг ортиши
4.	Худудларнинг табақалашуви	Даромадлар тенгсизлиги ва шахсий манфаатдорликнинг ортиши
5.	Таълим тизимидаги муаммолар	Таълимнинг бошқа шакллари жорий этиш, таълим тизимини изчил ислоҳ қилиш

«Фаол тадбиркорлик, инновацион ғоялар ва технологияларни қўллаб-қувватлаш йили» деб эълон қилинган 2018 йилда мамлакатимизда иқтисодиёт, ижтимоий соҳа ва давлат бошқарувига замонавий илм-фан ютуқлари, инновацион ғоялар ва технологияларни жорий этиш бўйича комплекс чора-тадбирлар амалга оширилди.

Қабул қилинган 2018 йилги Давлат дастурини рўёбга чиқариш доирасида 21 триллион сўм ва 1 миллиард АҚШ долларига тенг 76 мингта лойиҳа амалга оширилди.

«Обод қишлоқ» ва «Обод маҳалла» дастурларига мувофиқ 400 дан ортиқ қишлоқ ва маҳаллаларда муносиб турмуш шароитларини яратишга қаратилган қурилиш ва ободонлаштириш ишларига 3 триллион сўм маблағ йўналтирилди.

«Ҳар бир оила — тадбиркор» ва «Yoshlar — kelajagimiz» дастурлари доирасида 2 триллион сўмга яқин маблағ ажратилиб, жойларда 2 600 дан ортиқ бизнес лойиҳалар амалга оширилди.

Ижтимоий соҳани ривожлантириш, аҳолининг ижтимоий ҳимоясини кучайтириш ва меҳнатга ҳақ тўлаш тизимини янада такомиллаштиришга алоҳида эътибор қаратилди ҳамда бу аҳолининг реал даромадларини 2017 йилга нисбатан 12 фоизга ошириш имконини берди